

ЕКОЛОГІЧНІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Анотація. Сільське господарство ґрунтується на стихійному використанні багатьох екологічних принципів. З виникненням і розвитком його наукових основ ці принципи стали застосовуватися свідомо. Однак до теперішнього часу використовується переважно така сфера екологічних знань як аутоекологія - екологія видів, тоді як популяційні і екосистемні підходи застосовуються ще дуже рідко. Всі форми інтенсифікації сільськогосподарського виробництва повинні ретельно досліджуватися та його продукція повинна відповідати міжнародним стандартам сертифікації. Сільське господарство поряд з підвищенням продуктивності повинно мати на меті вплив на оптимізацію всіх біосферних процесів, що у даному ракурсі вимагає вирішення проблеми екологічно грамотного і економічно вигідного використання відходів промислового тваринництва і ретельно досліджені можливості утилізації на полях ряду відходів технічної промисловості.

В статті розглядаються основні принципи екологізації сільського господарства в країнах ЄС та представлені умови стандартизації та сертифікації екопродукції.

Ключові слова: екологічне сільське господарство, стандартизація, еко – система, органічне сільське господарство, екопродукція, агропромисловий комплекс.

Abstract. Agriculture is based on the spontaneous use of many environmental principles. With the emergence and development of its scientific

¹ Кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

basis, these principles have been used deliberately. However, to date is mainly an area of ecological knowledge as autecology - ecology of species, while population and ecosystem approaches are still very rare. All forms of intensification of agricultural production should be carefully studied and its products must conform to international standards certification. Agriculture along with increased productivity should be aimed at optimizing the impact of biospheric processes in this perspective requires solving the problem of environmentally competent and cost-effective use of industrial livestock waste and recycling opportunities carefully researched in the fields of waste a number of technical industry.

The article deals with the basic principles of greening agriculture in the EU and are provided standardization and certification ecoproduction.

Keywords: *ecological agriculture, standardization, ecosystem, organic agriculture, ecoproduction, agro-industrial complex.*

Аннотация. *Сельское хозяйство основывается на стихийном использовании многих экологических принципов. С возникновением и развитием его научных основ эти принципы стали применяться сознательно. Однако до настоящего времени используется преимущественно такая сфера экологических знаний как аутоэкология - экология видов, тогда как популяционные и экосистемные подходы применяются еще очень редко. Все формы интенсификации сельскохозяйственного производства должны тщательно исследоваться и его продукция должна соответствовать международным стандартам сертификации. Сельское хозяйство наряду с повышением производительности должно иметь целью влияние на оптимизацию всех биосферных процессов, что в данном ракурсе требует решения проблемы экологически грамотного и экономически выгодного использования отходов промышленного животноводства и тщательно исследованы возможности утилизации на полях ряда отходов технической промышленности.*

В статье рассматриваются основные принципы экологизации сельского хозяйства в странах ЕС и представлены условия стандартизации и сертификации экопродукции.

Ключевые слова: *экологическое сельское хозяйство, стандартизация, эко - система, органическое сельское хозяйство, экопродукция.*

Мета статті – виявлення основних тенденцій екологізації сільського господарства на міжнародному та регіональному рівнях, а також дослідження принципів та норм стандартизації та сертифікації екопродукції.

Постановка проблеми. Як показують численні дослідження, інтенсивне використання різних хімікатів в сільському господарстві негативно впливає на природні процеси, підвищення родючості ґрунту, руйнує його мікрофлору, забруднює навколишнє середовище біогенними елементами, погіршує якість виробленої продукції. Тому постає актуальне питання екологізації сільського господарства на глобальному, регіональному та національному рівнях, а також гармонізація механізмів контролю щодо вироблення екопродукції.

Аналіз останніх публікацій. Основою дослідження питань в галузі екологічного сільськогосподарського виробництва стали роботи таких вчених: Б.І. Боїнчана, А.Т. Болотова, Ю.І. Бістракова, В.М. Володіна, Голдштайна, А.В. Голубєва, А.А.Жученка, Г. Канта, А.Н. Каштнова, М.К. Каюмова, Н.Н. Ключєва, Г.Копфа, В.Ф. Мальцева, Є.К. Сараніна, Г.В.Серова, та ін.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство - галузь економіки, спрямована на забезпечення населення продовольством та отримання сировини для ряду галузей промисловості. Дана галузь є однією з найважливіших практично в усіх країнах світу. Продукти харчування, сировину для важливих промислових галузей людство отримує саме завдяки йому. У світовому сільському господарстві зайнято близько 1,1 млрд. економічно активного населення. Виступаючи одним з найбільших і

найважливіших секторів світової економіки, сільське господарство, тим не менш, переживає не найкращі часи.

Незважаючи на всі зростаючі фінансові вкладення, обсяги врожаю падають, погіршується якість виробленої продукції, зростає її собівартість. Агровиробництво залишається однією з найбільш трудомістких сфер діяльності, що забезпечує найменшу соціальну захищеність працівників. Використання інтенсивних методів господарювання тягне за собою деградацію земель, забруднення ґрунту, води і повітря, зниження біорізноманіття. У секторі повністю переважає традиційна система сільського господарства, що збільшує екологічну рівновагу між природною і антропогенною екосистемами із-за великих зовнішніх впливів фертилізаторів, пального і пестицидів.

Помірний сценарій річного зростання в розмірі 10.6% екологічних земельних ділянок в період з 2012 по 2026 роки може збільшити їх до 100.000 гектар, що складатиме 4% всіх використовуваних земель сільськогосподарського призначення, що призведе за обсягом експорту розміром приблизно 52 000-53 000 тонн екологічної продукції, це у випадку самих песимістичних розрахунків.

Погіршуються життєві умови, збільшуються витрати на медицину і відновлення порушених екосистем, а отже, на сьогоднішній день актуальним постає питання у необхідності формування альтернативних видів господарювання.

Органічне сільське господарство - не тільки один з методів виробництва продуктів харчування. Це альтернатива сьогоднішньому інтенсивному землеробству, яке в найближчій перспективі просто не зможе існувати. Глобальна екосистема не може витримувати зростаюче навантаження. Органічне сільське господарство відповідає природним циклам, воно створює штучні екосистеми, максимально схожі на природні. Менеджмент екосистем основний принцип екологічного підходу, і екосистема розуміється в широкому сенсі. Органічне сільське господарство -

це практична реалізація принципу сталого розвитку в аграрній області, що об'єднує і гармонізує розвиток екологічної, економічної та соціальної сфер суспільства.

Говорячи про вигоди, треба відзначити, що екологічне сільське господарство дає фермерам ряд переваг, що впливають не лише у вищій (на 20%) ціні збуту. Як вільні економічні зони та промислові парки, які являють собою інструменти залучення інвестицій в економіку, так і екологічне сільське господарство є нішею для інвестицій і інновацій в аграрному секторі. Міжнародні, місцеві капітали можуть брати участь у цьому процесі. Екологічне сільське господарство може зробити внесок у забезпечення стійкості аграрного сектора в цілому.

Згідно з міжнародними дослідженнями, залежно від вирощуваної культури, екологічне сільське господарство може призвести до зниження більш ніж на 6-60% викидів вуглекислого газу. Ґрунти, використовувані в екологічному сільському господарстві, поглинають більше вугілля, ніж 2 тони CO₂ з гектара на рік. До того ж, виробництво біопалива фермерами може призвести до диверсифікації джерел зеленої і відновлюваної енергії, до зниження залежності від рідкого палива, тобто рівноваги національного енергетичного балансу.

Таким чином, якість ґрунтів може бути покращено приблизно на 20% при дотриманні умов сівозміни, що є неодмінною умовою екологічного сільського господарства. Це позитивно впливає на ринкову вартість землі. Середня ціна одного гектара оброблюваної землі становить 600 дол. США, капіталізація оброблюваної землі може скласти 9 млн. дол. США. Такі ж можливості ймовірні й для сектора виробництва насіння і посівного матеріалу. Екологічне сільське господарство стимулює збереження біологічного різноманіття та збереження традиційного ландшафту, а розширення захищених природних зон може відновити рівновагу між людським фактором і природою.

У різних країнах Європи для позначення сільськогосподарської практики, що відповідає принципам органічного сільського господарства, використовують різні терміни:

- Органічне сільське господарство (землеробство) - Англія, Україна.
- Біологічне сільське господарство - Австрія, Німеччина, Грузія, Швейцарія, Італія, Франція.
- Природне сільське господарство - Фінляндія.
- Екологічне сільське господарство - Швеція, Норвегія, Данія, Іспанія.
- Екологічно чисте сільське господарство – Естонія.

За стандартом Євросоюзу, терміни «екологічне», «біологічне» і «органічне» сільське господарство є практично синонімами.[1]

IFOAM використовує термін «organic farming» або «organic agriculture», в перекладі на українську мову офіційних документів цієї організації він перекладається як «органічне сільське господарство». У вітчизняних публікаціях частіше використовують термін «екологічне сільське господарство».

Відповідно до термінології Міжнародної організації ООН з продовольства і сільського господарства FAO (Food and Agriculture Organization), органічне землеробство це - комплексна система управління виробництвом, яка стимулює і посилює благополуччя аграрної екосистеми, включаючи біологічне різноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунту, що досягається за рахунок використання усіх можливих агрономічних, біологічних і механічних методів у протилежність застосуванню синтетичних матеріалів для виконання специфічних функцій всередині системи.

Згідно з визначенням IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), органічне сільське господарство включає всі сільськогосподарські системи, які просувають екологічно, соціально та економічно спрямоване виробництво продуктів харчування і харчових волокон. Повторне використання поживних речовин і посилення природних

процесів допомагають підтримувати родючість ґрунту і забезпечують успішне виробництво. Підтримуючи природні здібності рослин, тварин і ландшафтів, воно спрямоване на оптимізацію якості у всіх аспектів сільського господарства та навколишнього середовища. Органічне сільське господарство різко скорочує зовнішній вплив за допомогою натуральних засобів і речовин відповідно як традиційним, так і сучасним науковим знань, підвищуючи і сільськогосподарську продуктивність, і стійкість до хвороб. Органічне сільське господарство розвивається відповідно до прийнятих в усьому світі принципам, які застосовуються в місцевих соціально-економічних, кліматичних і культурних умовах. Отже, з цього випливає, що IFOAM приділяє велику увагу і підтримує розвиток саморегулюючої системи на місцевих і регіональних рівнях.[4]

Основні принципи органічного господарства, встановлені IFOAM:

- Принцип екології: Органічне сільське господарство повинне ґрунтуватися на принципах існування природних екологічних систем і циклів, працюючи, співіснуючи з ними і підтримуючи їх.
- Принцип здоров'я: Органічне сільське господарство повинне підтримувати і покращувати здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людини і планети як єдиного й неподільного цілого.
- Принцип турботи: Управління органічним сільським господарством повинне носити попереджувальний і відповідальний характер для захисту здоров'я і благополуччя сучасного і майбутнього поколінь і навколишнього середовища.
- Принцип справедливості: Органічне сільське господарство повинне будуватися на відносинах, які гарантують справедливість з урахуванням навколишнього середовища та життєвих можливостей.

Основні стандарти для органічного виробництва та переробки:

- Виробляти продукти харчування високої якості в достатньому обсязі.
- Взаємодіяти конструктивним шляхом з природними системами і циклами.

- Враховувати зростаючий соціальний і екологічний вплив органічного виробництва та системи переробки.
- Підтримувати і розширювати біологічні цикли в системі ведення господарства та переробки, включаючи мікроорганізми, земельну флору і фауну, рослини і тварин.
- Розвивати цінні та стійкі водні екосистеми.
- Зберігати і підвищувати родючість ґрунтів на довгостроковій основі.
- Зберігати генетичне різноманіття виробничих систем та їх оточення, включаючи захист рослин, диких птахів і тварин.
- Підтримувати здорове використання і охорону води, водних ресурсів і будь-якого життя в ній.
- Наскільки можливо широко використовувати оновлюванні ресурси в організованих виробничих системах на місцях.
- Домагатися гармонійної рівноваги між рослинним і тваринним виробництвом.
- Гарантувати всім сільськогосподарським тваринам умови життя, які відповідним чином враховують основні аспекти їх поведінки.
- Звести до мінімуму всі форми забруднення навколишнього середовища.
- Переробляти екологічну продукцію за рахунок використання оновлюваних ресурсів.
- Виробляти на біологічному рівні екологічні продукти.
- Виробляти високоякісні текстильні матеріали.
- Кожному, зайнятому в органічному виробництві та переробці, забезпечити умови праці, що відповідають основним потребам, і сприяти відповідній винагороді і отриманні задоволення від роботи.
- Працювати в напрямі досягнення цілісного ланцюжка органічного виробництва, переробки і розподілу, який повинен бути як соціально справедливий, так і екологічно відповідальний.[3]

Органічне сільське господарство не обмежується контролем кінцевого продукту. Воно також включає моніторинг земельних угідь і всього процесу виробництва. ІФОАМ розробив наступні правила органічного виробництва:

- Працювати якомога більше всередині замкнутої системи і залучати місцеві ресурси.
- Органічне сільське господарство відмовляється, наскільки це можливо, від закупівлі добрив і кормів. Органічні добрива закупаються дуже рідко в разі крайньої необхідності. Одержуване органічне добриво від тваринництва є основною для підвищення родючості ґрунту та забезпечення рослин поживними речовинами.
- Ідея замкнутого циклу в господарстві є як екологічним, так і економічним принципом. Економія витрат завдяки скороченню закупівель засобів виробництва помітно відбивається на економіці екологічних підприємств.
- Підтримувати довготривалу родючість ґрунту.
- Виробляти доброякісні продукти харчування з високим вмістом поживних речовин.
- Звести до мінімуму використання палива у сільськогосподарській практиці.
- Забезпечити сільськогосподарським тваринам умови життя, що відповідають їх фізіологічним потребам, а також екологічним і гуманітарним принципам.
- Застосовувати і розробляти відповідну технологію, засновану на розумінні біологічних систем.

Не менш важливим є також система нагляду та стандартизації для імпорту екопродукції в країнах Євросоюзу.

Система нагляду в Європейському Союзі є дворівневою. Державні органи здійснюють акредитацію приватних сертифікаційних установ та нагляду за їх діяльністю. Ці установи контролюють фермерські господарства та переробні підприємства, а також імпортні товари. У Європейському Союзі

право використання екологічного маркування отримують ті підприємства, продукція яких містить не менше 95% екологічних інгредієнтів, проведених у відповідності із стандартами. Решта 5% повинні бути допущеними до застосування інгредієнтів у відповідності зі «Списком дозволених речовин».

Ухвалення стандартів IFOAM та вивчення досвіду інших країн дозволяє вже на етапі розробки національного законодавства в галузі сертифікації органічного сільського господарства погоджувати його з міжнародними нормами, і, крім того, економити ресурси для розробки нормативної бази.

ЄС-Еко - припис 834/07 включає в себе діючі вимоги до виробництва, переробки, реалізації та імпорту еко-продуктів в межах Євросоюзу. Щоб бути впевненим, що біо-продукція з країн, що не входять до Євросоюзу, також відповідає цим вимогам і проходить контроль, порівнянний з Євроконтролем, методика для імпортової продукції була детально відрегульована в ЄС-Еко-приписі.

Сертифікація відповідно до ЄС-Еко-припису полегшує реалізацію еко-продукції, виробленої в країнах, які не входять до складу Євроюзу.

Для того, щоб продукція з країн, що не входять до складу Євросоюзу і не належать до третіх країн (додаток III EG-VO 1235/2008), могла бути імпортована і реалізована в ЄС як еко-продукція, повинні бути дотримані наступні вимоги:

- Продукція повинна бути проведена або перероблена згідно з приписами, які співставні з ЄС-Еко-приписом.
- Виробництво продукції повинно підлягати контролю.
- Контрольна служба в країні-виробника повинна відповідати вимогам EN 45011 або ISO Guide 65.
- Імпортер продукції зобов'язаний дотримуватися вимог ЄС-Еко-припису.
- Імпортер повинен отримати дозвіл на ввезення продукції у відповідної організації.

- Тільки після отримання дозволу на імпорт та при дотриманні чинних митних приписів (ЄС- митний припис 1788/2001, актуалізоване 1918/2002) продукція може бути ввезена в Євросоюз і реалізована як екологічна.

Висновок. Отже, насамперед основний шлях до вирішення екологічних проблем лежить у підвищенні культури землекористування, у формуванні більш відповідального підходу до природних ресурсів. Одним із шляхів до цього може стати розвиток приватних господарств, де земля передається у власність на тривалий час, що служить стимулом до збереження її виробничого потенціалу (вирішення проблеми трагедії громад шляхом приватизації).

Для країн ЄС постає актуальним питання формування та гармонізація європейської сільськогосподарської політики (ЄСХП) в контексті екологізації, оскільки двома найбільш характерними рисами нової ЄСХП є її фрагментарність і складність. Кожна з країн-членів ЄС, а в багатьох країнах й кожен регіон, буде формувати та здійснювати свою власну і в значній мірі відмінну від стандартної ЄСХП політику, наповнену винятками і прогалинами.

Список використаної літератури

1. Голубев В.С. Экохозяйство-пути к устойчивому развитию //Аграрная наука,-1995.-№5.-С.34-36.
2. Никитина З.В. Методологические основы экологизации сельскохозяйственного производства // Экология и реалии современной жизни /Материалы экологической региональной конференции. 11 выпуск. 5июня 2007 г. Дом экологического просвещения.- Великие Луки – ФГОУ ВПО « ВГСХА» - 2007-0 ,5 п.л
3. Basic Standards for Organic agriculture and Food processing IFOAM General Assembly.- Basel, August 2000.

4. IFOAM 2000 -The World Grows Organic / Proceedings 13-th International IFOAM Scientific Conference.- Convention Center Basel.-28-30 August,2000.- 760p.